

POGLAVLJE 7

REINDUSTRIJALIZACIJA SRBIJE U CILJU JAČANJA KONKURENTNOSTI SRPSKE PRIVREDE

Saša Milivojević¹

Apstrakt

Reindustrijalizacija je ekonomski, društveni i politički proces upravljanja resursima u cilju povećanja nivoa industrijske proizvodnje jedne zemlje. Glavni cilj je podsticanje ekonomskog rasta i da se uz pomoć kreatora politika modernizuju i revitalizuju stare, i podstakne razvoj novih grana industrije. Industrijska proizvodnja predstavlja značajnu oblast ukupnog ekonomskog sistema i ekonomske politike svake zemlje od koje zavisi stabilnost ekonomskog rasta, zaposlenost, održavanje spoljnoekonomske ravnoteže u izvozu i uvozu. U ovom radu će biti analizirana trenutna situacija u Srbiji i stepen industrijalizacije koji je postignut trenutnim modelom, kao i mogućnosti primenjivanja drugih modela industrijalizacije na privredu i konkurentnost Republike Srbije.

Ključne reči: industrija, reindustrijalizacija, konkurentnost, nove tehnologije

UVOD I PREGLED OSNOVNIH POKAZATELJA

Industrijska proizvodnja predstavlja značajnu oblast ukupnog ekonomskog sistema i ekonomske politike svake razvijene zemlje i od koje zavisi stabilnost ekonomskog rasta, zaposlenost, održavanje spoljnoekonomske ravnoteže u izvozu i uvozu. Razvoj industrije je uslovljen: raspoloživošću akumulacije za investicije, stanjem prirodnih resursa, nivoom obučenosti radne snage, veličinom domaćeg tržišta, razvojem i primenom rezultata naučnoistraživačkog rada. Rast industrijske proizvodnje i njeno održanje zavisi od institucija sistema i ekonomske odnosno industrijske politike koja se primenjuje.

---

¹ Saša Milivojević, MA, Istraživač saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: sasa.milivojevic@ien.bg.ac.rs

Istorijski posmatrano, rast industrijske proizvodnje u Srbiji nakon Drugog svetskog rata je bio vrlo značajan, ali u apsolutnom iznosu je i dalje bio vrlo skroman. Tek u periodu od 1955. do 1990. godine rast industrijske proizvodnje Srbije je počeo značajno da skače uprkos niskoj refentnoj tački, tako da je fizički obim do 1990. godine bio čak skoro 12 puta veći nego što je bio 1955. godine (Kovačević, 2014). Najdinamičniji rast ostvaren je u sektoru robe široke potrošnje, a sektor proizvoda za reprodukciju imao je ispodprosečan, ali ipak dinamičan rast. Posmatrano po sektorima, vrlo visok rast ostvaren je kod proizvodnje hemijskih proizvoda i vlakana (čiji je obim u 1990. godine bio čak 47,7 puta veći nego 1955. godine), proizvodnje saobraćajnih sredstava (39,3 puta veći), proizvodnje celuloze, papira i prerade papira (30 puta), proizvodnje gume i plastike (25 puta), proizvodnje odevnih predmeta i krzna (21,5 puta). Zahvaljujući intenzivnom investiranju, proizvodnja električne energije, gasa i vode u 1990. godini je bila 23,1 puta veća nego 1955. godine. Nešto umereniji, ali ipak vrlo visok rast ostvaren je i kod proizvodnje električnih i optičkih uređaja (16,6 puta), proizvodnje osnovnih metala (14,4 puta) i proizvodnje ostalih mašina i uređaja (14,4 puta). Prosečna stopa rasta u ovim sektorima u periodu od 1955. do 1990. godine iznosila je od 7,6% do 11%, dok je za celu industriju ona iznosila oko 7%, iako je u drugoj polovini osamdesetih godina došlo do usporavanja rasta, a u nekim godinama i smanjenja nivoa industrijske proizvodnje u Srbiji, zbog istrošenosti praktikovanog modela privrednog rasta, što je rezultiralo u smanjenju konkurentnosti privrede u celini, a posebno industrije.

Tokom devedesetih godina 20-og veka usled raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i prekida ekonomskih odnosa Srbije sa nekim od bivših republika, kao i uvođenja sankcija Ujedinjenih nacija i hiperinflacije, dolazi i do kolapsa industrijske proizvodnje u Republici Srbiji, pa je fizički obim industrijske proizvodnje u 2000. godini iznosio samo 43% nivoa iz 1990. godine.

Od NATO bombardovanja 1999. godine do 2003. industrijska proizvodnja beleži blagi rast, dok u periodu od 2003. do 2007. godine beleži nagli rast, ponajviše zbog upliva stranog kapitala i privatizacije državnih preduzeća.

U periodu od 2000. do 2008. godine fizički obim proizvodnje u Srbiji je, i pored ekstremno niske statističke osnove, bio povećan za 16,8%, tačnije prosečna stopa rasta je iznosila 1,95%. Sledeće, tj. 2009. godine, BDP Srbije je smanjen za 3,5%, a obim industrijske proizvodnje smanjen za 12,6%.

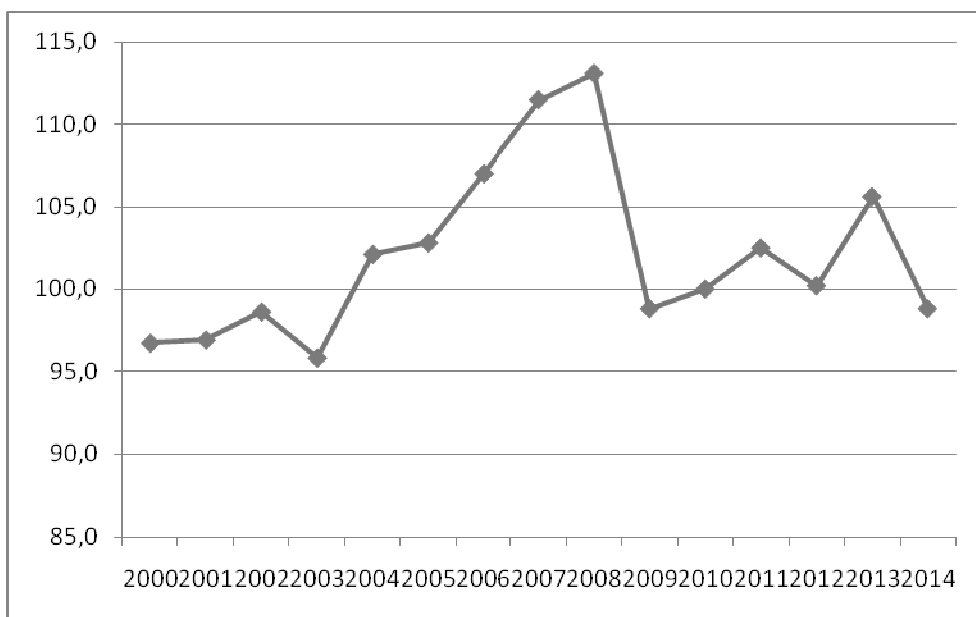
Tabela 1. Stope rasta industrijske proizvodnje u Republici Srbiji
(1989-2013)

Godina	Stopa rasta u %	Bazni indeks, 1989=100
1989	1,0	100,0
1990	-12,0	88,0
1991	18,0	72,2
1992	23,0	55,6
1993	37,0	35,0
1994	2,0	35,7
1995	4,0	37,1
1996	6,0	39,4
1997	10,0	43,3
1998	4,0	45,0
1999	-25,6	33,5
2000	10,8	37,1
2001	0,1	37,2
2002	1,8	37,8
2003	-2,8	36,8
2004	6,6	39,2
2005	0,6	39,4
2006	4,2	41,1
2007	4,1	42,8
2008	1,4	43,4
2009	-12,6	37,9
2010	1,2	38,3
2011	2,5	39,3
2012	-2,2	38,4
2013	6,2	40,8

Izvor: Republički zavod za statistiku

U 2010. godini industrijska proizvodnja je porasla za 1,2% i iznosila samo 88,6% nivoa iz 2008. godine i bila 3,11% veća nego 2000. godine, što znači da je u tom periodu prosečna godišnja stopa rasta bila 0,3%. Nivo prerađivačke industrije u 2012. godini je bio niži za 3,8% nego 2000. godine, pa je i nivo ukupne industrijske proizvodnje u 2012. godini bio na nižem nivou, koji je iznosio samo 38,4% nivoa iz 1989. godine.

Grafikon 1. Bazni indeks industrijske proizvodnje (2010.= 100)

Izvor: Baza podataka RZS

Što se tiče prometa u industrijskom sektoru na inostranom tržištu, najveći rast indeksa od 2010. godine imaju kapitalni proizvodi, zatim energenti i trajni proizvodi za široku potrošnju, dok su rudarski proizvodi i intermedijarni proizvodi ostvarivali najmanji rast prometa u inostranstvu, što se može videti u Tabeli 2.

Tabela 2. Indeks prometa u industriji na inostranom tržištu (2010.= 100)

	Energija	Intermedijarni proizvodi	Kapitalni proizvodi	Trajni proizvodi za široku potrošnju	Netrajni proizvodi za široku potrošnju	Rudarstvo	Prerađivačka industrija	Ukupno
2000	16,5	17,0	16,7	20,0	17,5	41,9	17,1	17,2
2001	27,1	28,0	27,5	32,9	28,8	68,9	28,1	28,3
2002	33,6	34,7	34,1	40,9	35,8	85,6	34,9	35,1
2003	36,7	37,9	37,2	44,6	39,1	93,3	38,1	38,3

	Energija	Intermedijarni proizvodi	Kapitalni proizvodi	Trajni proizvodi za široku potrošnju	Netrajni proizvodi za široku potrošnju	Rudarstvo	Prerađivačka industrija	Ukupno
2004	47,9	49,5	48,7	58,3	51,0	121,9	49,8	50,1
2005	58,6	60,5	59,5	71,2	62,4	149,1	60,9	61,2
2006	70,7	73,0	71,8	86,0	75,3	179,9	73,5	73,9
2007	54,6	78,5	60,8	154,6	68,2	153,1	75,2	75,5
2008	61,3	87,8	90,3	68,2	77,6	124,2	83,7	83,9
2009	115,8	60,6	87,4	82,2	90,2	423,5	73,0	74,3
2010	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2011	94,9	113,8	94,8	113,9	118,2	285,0	111,3	112,0
2012	125,2	101,7	198,4	160,7	132,6	173,4	124,6	124,8
2013	208,9	113,3	442,4	193,2	148,7	110,9	169,9	169,7
2014	291,1	120,5	412,1	208,5	154,0	149,1	174,5	174,5

Izvor: Baza podataka RZS

Zaposlenost u industriji Srbije u periodu od 1991. do 2014. godine konstantno opada iz godine u godinu, kao i učešće industrijske proizvodnje u bruto domaćem proizvodu. 2000. godine u industriji je bilo zaposleno oko 765.000 lica, dok je 2014. nešto više od 400.000.

Tabela 3. Broj zaposlenih lica, po sektorima

	2010	2011	2012	2013	2014
Rudarstvo	23.316	31.278	25.844	22.119	29.198
Prerađivačka industrija	401.711	387.255	379.614	394.424	385.369
Snabdevanje električnom energijom i gasom	36.293	31.155	35.377	37.478	37.386

Izvor: Baza podataka RZS

Najveći broj zaposlenih lica je u prerađivačkoj industriji i 2014. godine je iznosio nešto više od 385 hiljada radnika, dok je u rudarstvu taj broj neznatno porastao od 2010. godine i u 2014. iznosi oko 29 hiljada. Trenutno učešće industrije u bruto domaćem proizvodu Srbije je oko 15%, dok je 2000. godine iznosio 29%. Neke od

najrazvijenijih zemalja na svetu imaju visoke stope učešća industrije u bruto domaćem proizvodu kao što su Kina (47%), Norveška (40%), Južna Koreja (39%) i Rusija (37%). Zemlje u okruženju imaju nešto veći udeo od Srbije: Hrvatska (27%), Makedonija (26%), Bosna i Hercegovina (23%), Crna Gora (19%) i Albanija (16%).

MOGUĆNOSTI REINDUSTRIJALIZACIJE

Reindustrijalizacija je ekonomski, društveni i politički proces upravljanja resursima u cilju ponovnog uspostavljanja industrije. Glavni cilj je podsticanje ekonomskog rasta i da se uz pomoć kreatora politika modernizuju i revitalizuju stare, i podstakne razvoj novih grana industrije. Od početka ekonomske krize, Srbija se suočava sa visokim spoljnotrgovinskim i fiskalnim deficitom, vrlo visokom stopom nezaposlenosti, sporim rastom BDP-a, brzim povećavanjem javnog duga i troškova njegovog servisiranja, skromnim nivoom ukupnog izvoza, ali i smanjenim i otežanim prilivom stranog kapitala. Kako bi se u kratkom roku rešili gore navedeni problemi, neophodno je „benchmarkovati” određene razvijene zemlje sveta. Jedno od mogućih rešenja je industrijalizacija orijentisana ka izvozu, čime bi se verovatno konsolidovao budžetski deficit i umnogome podstakli ostali ekonomski pokazatelji.

S obzirom na relativno siromaštvo naše zemlje u pogledu energetske resursa, treba biti realan i tu granu razvijati u granicama nacionalnih potreba i bez potenciranja izvoza. Energetika ne može biti značajniji izvozni artikl Srbije u ovom trenutku, najviše zbog deficitarnog stanja raspoloživih resursa, ogromnih ulaganja i vrlo dugačkog perioda povraćaja uloženi sredstava. Treba uzeti u obzir i ogromno zagađenje životne sredine, do kojeg dovodi eksploatacija termo elektrana, od kojih Srbija dobija 75% posto električne energije. Dugoročna neodrživost ovakvog sistema je očigledna i neophodno je okrenuti se obnovljivim izvorima energije kao što su solarna energija i energija vetra. Zavisnost ovakvog sistema je naročito bila vidljiva nakon razornih poplava u proleće 2014. kada je usled poplave Kolubarskog basena uglja, Srbija bila primorana da izdvoji značajna sredstva za uvoz uglja i gasa.

Tradicionalne industrije (tekstilna, koža i obuća i industrija nameštaja) uz vlasničko prestrukturiranje i tehnološku modernizaciju, mogu imati značajno mesto, kako u pogledu angažovanja manje kvalifikovane radne snage, tako i u pravcu ostvarivanja značajnih izvoznih rezultata. Značajne izvozne mogućnosti postoje i u doradnim poslovima za vodeće svetske proizvođače, s obzirom na cenu radne snage u Srbiji i značajno proizvodno iskustvo (Savić, 2014).

Tehnološki intenzivne industrije, uz angažovanje visoko kvalifikovane i obrazovane radne snage, treba da postanu važan segment industrijske strukture Srbije. To se prvenstveno odnosi na proizvodnju opreme, postrojenja i uređaja, iz domena srednjih i nižih tehnologija, gde nisu nužne ekstremno velike serije. Osnovni pravac naučno-tehničkog i tehnološkog razvoja u svetu vezan je za Informacione i genetske tehnologije, eksploataciju biomasa, svemirske i laserske tehnologije, bioinženjering, nove izvore energije i nove materijale. Naučni i stručni kadar Srbije mora biti osposobljen, da barem nesmetano može obezbediti transfer odgovarajućih tehnologija, kao i istraživanje i razvoj ovih tehnologija (Đukić, 2014).

U okviru crne metalurgije neophodno je podići stepen finalizacije proizvodnje i smanjiti izvoz nižih faza prerade. Kompleksnom revitalizacijom kapaciteta trebalo bi stvoriti kvalitetan input, čijom bi se finalizacijom, u proizvodnji saobraćajnih sredstava i brodogradnji stvorio visoko vredni izvozni proizvod, sa kojim bi mogli konkurisati na svetskom tržištu. Značajan broj grana industrije Srbije može se razvijati za vlastite potrebe, a da to istovremeno budu i značajni izvozni proizvodi. To se naročito odnosi na proizvode od drveta, nemetale i građevinski materijal. Posebnu pažnju treba da uživa agroindustrija, odnosno prehrambena industrija, koja, uz adekvatnu podršku države, može postati značajan izvoznik ekološki zdrave hrane, sa prepoznatljivim nacionalnim obeležjem (Drašković, 2014). Osnovni pravac razvoja hemijske industrije, treba usmeriti ka većem stepenu finalizacije i izvoza gotovih proizvoda, s obzirom da kapaciteti znatno prevazilaze domaće potrebe. Najvećim preduzećima iz hemijske industrije treba pomoći da pronađu strateške partnere, koji bi obezbedili viši nivo prerade i striktno poštovanje ekoloških standarda.

ZAKLJUČAK

Trenutni model ekonomskog razvoja i industrijske politike Republike Srbije je dugoročno neodrživ i kao takav nije pogodan za podizanje konkurentnosti posrnule privrede. Bez usvajanja odgovarajuće strategije industrijske politike i sa aktuelnim modelom tranzicije zasnovanim na neuspeloj privatizaciji ne možemo očekivati pospešivanje konkurentnosti privrede Republike Srbije u skorijem periodu. Cilj ovog rada je bio da ukaže na neophodnost reindustrijalizacije i korenite promene u industrijskoj politici zemlje.

Ukratko, argumenti izneti u ovom radu ukazuju da je za oporavak i razvoj industrije Srbije neophodna aktivna uloga države u vidu kreiranja i primene

industrijske politike, kao svesnog napora od strane donosioca odluka da podstakne i unapredi određenu granu privrede ili sektor nizom podsticajnih mera, a pod time ne podrazumevam aktivno učešće, već obezbeđivanje uslova za podizanje zaposlenosti, slobodan upliv kapitala (kako stranog, tako i domaćeg) i podizanje nivoa aktivnosti privrede u celini.

LITERATURA

1. Adžić, S. (2010) Reindustrialization, balanced spatial development and financial industry, in *Economic growth and development of Serbia new model*, Institute of Economic Sciences and Belgrade Banking Academy, Begrade
2. DCED (2013) Private Sector Development Synthesis Note, Industrial Policy – The Approach and Current Debates.
3. Dimitrijević, B., Đuričin, D., Đurić, D., Grujić, B., Perčević, G., Spasojević, T. (2013) Nacrt Strategije reindustrijalizacije Srbije <http://www.sanu.ac.rs/Projekti/Skupovi/2013Reind.pdf>
4. Drašković, B. (2014) Slom industrijskog sektora u Srbiji - Postoje li šanse za reindustrijalizaciju, *Deindustrijalizacija u Srbiji - Mogućnosti revitalizacije industrijskog sektora*, Institut ekonomskih nauka i Beogradska bankarska akademija, Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Beograd
5. Đukić, P. (2014) Reindustrijalizacija po meri politike – šansa i rizik, *Deindustrijalizacija u Srbiji - Mogućnosti revitalizacije industrijskog sektora*, Institut ekonomskih nauka i Beogradska bankarska akademija, Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Beograd
6. Mičić, V., Zeremski, A., (2011) *Deindustrijalizacija i reindustrijalizacija privrede Srbije*, Časopis: Industrija 2/2011, str. 51-68
7. Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja i Republički zavod za razvoj (2011) *Strategija i politika razvoja industrije Republike Srbije 2011-2020*, Beograd
8. *Postkrizni model ekonomskog rasta i razvoja Srbije 2011-2020* (2010) izdanje USAID, FREN, Ekonomski fakultet i Ekonomski institut, Beograd.
9. Republički zavod za statistiku, (2014) *Statistički godišnjak 2014*, Republički zavod za statistiku Republike Srbije
10. Savić, Lj. (2014) Nova strategija industrijalizacije kao osnova brzog oporavka Srbije, *Deindustrijalizacija u Srbiji - Mogućnosti revitalizacije industrijskog sektora*, Institut ekonomskih nauka i Beogradska bankarska akademija, Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Beograd
11. Stošić, I. (2014) Uticaj postojećeg modela privatizacije na stanje industrijskog sektora Srbije, *Deindustrijalizacija u Srbiji - Mogućnosti revitalizacije*

industrijskog sektora, Institut ekonomskih nauka i Beogradska bankarska akademija, Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Beograd

12. UNIDO (2014) *Industrial Development Report*, 2013

SUMMARY

SERBIAN REINDUSTRIALIZATION IN ORDER TO INCREASE COMPETITIVENESS OF SERBIAN ECONOMY

Reindustrialization is economic, social and political process of resources management in order to increase the level of industrial production. The main objective is to encourage economic growth, modernize and revitalize old industries and foster the development of new branches of industry. Industrial production is an important field of whole economic system and economic policy of each country which influences on stability of economic growth, employment and external economic balance. In this paper will be analysed current situation in Serbia and level of industrialisation achieved by current model, and possibilities of implementation of other models of industrialisation and its impact on competitiveness of Serbian economy.

Key words: industry, reindustrialization, competitiveness, new technology